

Sudamèrica i el periodisme, la llibertat i la vida

ANNA CORTADAS

El dilluns 27 de març, el diari «El Tiempo» de Bogotà publicava a tota plana una notícia positiva per a la premsa. Per primera vegada en deu anys, el tema central de la reunió semestral de la Societat Interamericana de Premsa celebrada a la Florida (EUA) no havia estat el dels assassinats de periodistes a Colòmbia. La informació començava d'aquesta manera «El panorama de la llibertat de premsa a Colòmbia ha millorat substancialment en els últims sis mesos perquè per primera vegada en més de 10 anys, no hi ha hagut en aquest període de temps un sol periodista assassinat per raons del seu ofici». Que es consideri una molt bona notícia el fet que cap periodista hagi estat assassinat a Colòmbia en els últims temps és una arma de doble tall. D'una banda significa que les coses han millorat però indica també que en el període anterior als sis curts i fràgils mesos la situació era terrible, i el que és pitjor, no hi ha res que faci pensar que no ho puguí tornar a ser perquè alguns dels problemes fonamentals que van provocar les morts dels periodistes no s'han solucionat.

92

A Colòmbia durant els últims anys guerrilla, narcotràfic, grups paramilitars i guerra bruta han assassinat dotzenes de periodistes. Hi ha casos emblemàtics com el del director del diari «El Espectador» o el de Silvia Duzán, assassinada quan anava a fer una entrevista a un grup guerriller.

Desgraciadament la situació d'indefensió que viuen els periodistes que treballen a Amèrica del Sud no és patrimoni exclusivament de Colòmbia ni es limita a la violència física. En primer lloc cal tenir en compte que els països d'Amèrica del Sud i d'Amèrica Llatina en general han passat per successius règims polítics que han condicionat les característiques de la seva premsa. És evident que dictadures recents com la xilena, l'argentina i també la uruguaiana o la boliviana han marcat la manera d'actuar de la premsa i han convertit la feina dels periodistes dels respectius països en un ofici difícil.

En aquests moments no existeixen dictadures militars la qual cosa implica una millora substancial de les condicions de treball però això tampoc significa forçosament que la premsa tingui sempre bona salut.

Podem per exemple fixar-nos en el Perú on un cas recent ha motivat la polèmica entre personatges tan respectats com l'escriptor Mario Vargas Llosa i l'ex-secretari general de les Nacions Unides i candidat a la presidència de la república Javier Pérez de Cuellar. Arran de la recent guerra fronterera entre Perú i Equador, Mario Vargas Llosa va publicar un article en diversos diaris i revistes de fora del Perú en el qual criticava durament el govern del president Fujimori. El seu fill, Álvaro Vargas Llosa, escrivia un article en el mateix to en la pàgina editorial del «The Miami Herald». Dies després, un advocat peruà, Santiago Sanguinetti presentava una demanda en un jutjat de Lima en contra dels dos escriptors per «traïció a la pàtria». La part positiva de la història és que la demanda no va prosperar perquè el jutge va considerar que al Perú hi ha «llibertat d'opinió». Però la sola possibilitat que a un advocat se li acudís posar una demanda en contra d'unes persones pel sol fet que aquestes havien opinat lliurement i havien escrit

opinions desfavorables sobre el govern del seu país demostra que la llibertat de premsa no és ben entesa.

Pocs dies després de l'incident, en una entrevista concedida als espais llatinoamericans de la cadena de televisió CNN, Mario Vargas Llosa clamava en contra de la falta de llibertat de premsa al seu país. En el mateix espai, Javier Pérez de Cuellar matitzava i deia que el fet que la majoria de mitjans no fossin crítics amb el govern del president Fujimori no significava falta de llibertat encara que reconeixia que hi havia maneres d'intimidat als periodistes i de convèncer els amos dels mitjans d'actuar d'una determinada manera.

Aquestes actituds puguen de to en situacions especials. Durant els dies posteriors a l'autocop d'estat del president Fujimori, tots els mitjans de comunicació van ser ocupats militarment i censurats. Alguns periodistes com el llavors col·laborador de «El País» Gustavo Gorriti van ser detinguts. El crim de Gorriti era saber massa sobre Sendero Luminoso i haver escrit un volum molt documentat sobre l'organització armada. Altres periodistes han estat detinguts recentment durant mesos, a les presons peruanes per presumptes implicacions amb Sendero.

La guerra fronterera entre el Perú i l'Equador que va tenir lloc en els mesos de gener i febrer d'aquest any ha marcat un altre episodi especial per a la premsa d'aquests dos països. Amb comptadíssimes excepcions, els periodistes peruans i equatorians es van convertir durant el conflicte, més en elements patriotes, defensors dels seus respectius exèrcits i de les postures inqüestionables dels seus dos governs, que en autèntics informadors d'allò que estava passant. Només calia donar una ullada als titulars dels diaris d'aquells dies i escoltar les notícies de ràdio i televisió que transmetien els enviats

especials a la zona de conflicte per adonar-se de com era la cosa: insults al país veí i elogis als seus propis presidents i els seus soldats. L'anàlisi no existia, la crítica menys. No es donava cap element que pogués qüestionar la raó del govern, l'equatorià o del peruà en dependència de la nacionalitat del mitjà pel qual treballava el periodista. En aquesta guerra per cert, els periodistes peruans que cobrien la situació des de l'Equador es van queixar d'amenaçes i fins i tot d'agressions per part del govern equatorià.

En el Perú d'avui, per múltiples raons, són comptats els mitjans que mantenen posicions crítiques cap a l'actual administració. Però és cert que existeixen mitjans que mantenen la crítica com el prestigiós setmanari «Caretta». I és això precisament el que al·lega el govern quan vol demostrar que hi ha llibertat de premsa.

En una situació ben diferent es troba en aquests moments Argentina on una part important de la premsa manté una forta postura crítica cap a l'actual administració. L'influent diari «Clarín» de Buenos Aires, per exemple manté una clara controvèrsia amb la política del president Menem. Tant, que en una entrevista publicada pel setmanari «Noticias», el setembre de 1993, a una pregunta sobre «Què pensa quan llegeix diaris com «Clarín»?», Menem contestava: «Simplement, selecciono la informació que rebo del diari i incorpore als meus coneixements aquella que és real, verídica. Rebutjo tot allò que evidentment no es correspon amb la realitat». Cal no oblidar que «Clarín» és el diari de més tirada de tota l'Argentina i un dels més llegits del continent.

A aquest país ha aparegut un fenomen curiós, el de «Página 12». L'èxit de «Página 12», un diari relativament nou de tendència progressista, està sobretot en la seva portada. Cada

dia la primera plana del diari és una sorpresa i un model d'enginy. Per exemple, quan l'ex-president Alfonsín, de l'opositora Unión Cívica Radical, va decidir signar el Pacto de los Olivos que possibilitava la reelecció de Menem a la presidència, «Página 12» va convertir la seva portada en un enorme paquet de regal amb cinta de color rosa que deia (no és textual) «per a Menem, dels radicals».

La premsa argentina, segons reconeixen els seus periodistes ha superat l'època de la dictadura militar. Una cosa semblant passa a Xile. Sembla que la premsa ha evolucionat al mateix temps que ho feia la seva jove democràcia.

Un altre cas de periodisme sense massa traves, almenys aparents, és el de Brasil, que té segons l'opinió de molts especialistes una de les millors premses si no la millor del subcontinent. A Brasil, com a molts altres països d'Amèrica Llatina, la premsa està en mans d'unes quantes famílies i la seva propietat (especialment la dels mitjans escrits) passa de pares a fills. Però Brasil ha aconseguit crear una bona escola professional. «Una persona que entra en un diari com un simple ajudant de redacció pot arribar a director, cosa que no passa a altres països», diu una periodista colombiana que ha treballat durant molts anys en agències estrangeres de premsa amb seu a Brasil. La periodista argumenta que el fet que molts conflictes s'hagin solucionat a Brasil gràcies a la negociació ha influït en la manera de fer de la premsa sempre oberta al debat.

96

Hi ha un fet en la història recent de Brasil on la premsa va tenir un molt especial paper: la caiguda del president Collor de Melo, destituït del seu càrrec per denúncies de corrupció. Aquesta destitució no s'hagués produït mai sense la intervenció dels mitjans de comunicació.

Però en general, els directors dels mitjans d'Amèrica Llatina no es consideren totalment satisfets. El document aprovat pel plenari de l'última reunió de la Societat Interamericana de Premsa (SIP) diu que «en la majoria de països, l'ofici del periodisme segueix sota pressió a vegades sumament violenta i sagnant mentre que en altres està coberta per un vel legal que pretén protegir als ciutadans però realment inhibeix el lliure fluxe d'idees». La SIP considera que «independentment de la forma que adoptin aquestes restriccions, la seva font és generalment la mateixa: els governs que tracten de protegir i estendre el seu propi poder encara que això impliqui restringir la llibertat de la població». El document de la SIP explica que «en molts països les lleis de premsa teixeixen una teranyina de restriccions jurídiques que atrapen els periodistes i les publicacions».

De totes aquestes restriccions, segons la SIP, la més molesta és la de la col·legiatura.

La Societat es refereix concretament al cas de Veneçuela on segons diu el document «la col·legiació de periodistes dóna al col·legi el monopoli del poder per decidir qui pot i qui no pot exercir el periodisme. Aquesta pràctica es contraposa totalment amb la Declaració de Chapultepec de 1994 que declara obertament que el dret d'exercir el periodisme no és res més ni res menys que el dret que té tot ciutadà d'expressar les seves opinions».

La SIP, com ja hem assenyalat fa referència molt especialment al cas de Colòmbia, el país més violent del continent, on els periodistes assassinats es compten per dotzenes, i per centenars els amenaçats. Que la situació durant els últims mesos ha millorat és una evidència. El final del narcoterrorisme ha influït decisivament en la situació dels periodistes igual que ha influït en la situació de molts altres sectors que estaven en la mira dels narcoterroristes, però

desgraciadament no es pot dir que Colòmbia s'hagi pacificat: guerrilla, paramilitars, narcotràfic i a vegades forces de l'estat continuen actuant. En aquests mesos considerats tranquils no han faltat tampoc amenaces i segrestos.

El passat mes de març la Procuraduria General de Colòmbia declarava que no havia trobat proves que comprometessin a membres de les forces armades en l'assassinat l'any 1990 de la periodista Silvia Duzán, el que sembla indicar que el crim quedarà en la impunitat. La Procuraduria va arxivar també el procés per l'assassinat l'any 1991 del redactor del diari «El Tiempo», Henry Rojas Monje en el qual estaven suposadament implicats dos oficials i tres suboficials de l'exèrcit. En ambdós casos el ministeri públic va considerar que els càrrecs en contra dels militars eren contradictoris i no corroborats. En el cas de Colòmbia la SIP demana seguir les investigacions perquè els nombrosos assassinats de periodistes no quedin en la impunitat i fa una crida al Tribunal Constitucional perquè revisi el pronunciament que responsabilitza completament a la premsa per les declaracions que, en qualitat de fonts identificades, formulin terceres persones, la qual cosa segons la SIP constitueix un greu atemptat a la llibertat de premsa. De tota manera els propis periodistes colombians asseguren que no es pot dir que Colòmbia sigui un país sense llibertat de premsa. «El que passa, diu un periodista que treballa en un dels principals diaris de Bogotà, és que tots tenim amics o col·legues morts o amenaçats i això ha creat una mena de mecanismes d'autodefensa que de vegades passen per l'autocensura.»

La poca capacitat crítica dels diaris més importants del país és probablement producte de la falta d'oposició política. A

Colòmbia en aquests moments els partits opositors són a la pràctica gairebé inexistents.

I ja que parlem de Colòmbia cal fer una menció especial a les seves emissores de ràdio, considerades entre les millors del continent i del món. Cal tenir en compte que a molts països d'Amèrica Llatina, la ràdio, que arriba a moltes més llars que altres mitjans, continua tenint més importància que la premsa escrita o la televisió.